

Nota Haaltert Sint- Goriksplein

Programma van Maatregelen

Bert ACKE, Maarten BRACKE, Paulien FONTEYN en Gwendy WYNS

27-5-2024

1. Gemotiveerd advies

De archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van de aanvraag van een omgevingsvergunning waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 1000 m² of meer beslaat, de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt en waarbij de percelen helemaal buiten de archeologische zones liggen, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones, zoals bepaald in artikel 5.4.1 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Het onderzoeksgebied valt niet binnen een beschermde archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt. De archeologienota¹ bestond enkel uit een bureauonderzoek. In het programma van maatregelen was opgenomen dat een landschappelijk booronderzoek, en indien nodig een verkennend en waarderend archeologisch booronderzoek, en een proefsleuvenonderzoek dienden uitgevoerd te worden in een uitgesteld traject. In deze nota, opgemaakt onder supervisie van een erkend archeoloog, worden de resultaten van dit verder vooronderzoek beschreven.

Voorafgaand het archeologisch vooronderzoek werden enkele terreinbezoeken uitgevoerd voor en tijdens de sloopwerkzaamheden. Voor de sloop werden de huizen bezocht en werden de aanwezige zichtbare kelders genoteerd en opgemeten (na de sloop en tijdens het sleuvenonderzoek werden nog nieuwe kelders aangevuld). Op die manier kon reeds een inzicht bekomen worden op de verstoringsgraad. De kelders situeren zich langs de noordelijke, oostelijke en zuidelijke rand. In overleg met de initiatiefnemer en de erkend-archeoloog werden de sloopwerken beperkt tot enkel het bovengrondse niveau. Kelders, ondergrondse massieven en funderingen werden behouden tot voor de uitvoer van het archeologisch vooronderzoek. Zo werd het ondergrondse archeologische erfgoed niet beschadigd.

In eerste instantie dienden landschappelijke boringen uitgevoerd te worden op het terrein. Er dienden conform het programma van maatregelen van de bureaustudie 5 boringen uitgevoerd te worden volgens een kruispatroon. De boringen mochten handmatig gebeuren, konden machinaal uitgevoerd worden of indien de terreinomstandigheden het niet anders toelieten als profielproefputten. Gezien de aanwezigheid van kelders, funderingen, ondoordringbaar puin, ... werd van het programma van maatregelen gemotiveerd afgeweken. Er konden 2 handmatige boringen uitgevoerd worden met een volledige bodemkundige stratigrafische sequentie, de andere boringen werden gestaakt door ondoordringbaar puin of bevonden zich ter hoogte van kelders. In beide gevallen bleken geen bodemkundige aanwijzingen te zijn voor de aanwezigheid van steentijdartefactensites. De bodem bleek immers te bestaan over een al dan niet verstoorde bovenbouw en één/twee teelaardeniveaus gevolgd door de C-horizont. Om die reden werden geen verdere archeologische boringen nodig geacht en kon overgegaan worden tot het sleuvenonderzoek om het archeologisch potentieel en de verstoringsgraad beter in beeld te brengen.

¹ <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/24047>

Het proefsleuvenonderzoek vond plaats op woensdag 22 mei 2024. Het sleuvenplan zoals opgenomen in het programma van maatregelen diende aangepast te worden aan de terreinomstandigheden. In plaats van 4 parallelle sleuven werden 6 sleuven ingepland verspreid over het volledige terrein. De proefsleuven werden aangelegd op 2 niveaus indien dit noodzakelijk bleek.

De proefsleuven 1 en 4 werden aangelegd op twee vlakniveaus. In beide gevallen tekenden zich in het eerste vlak muurresten af die in alle gevallen gelinkt konden worden aan de voormalige bebouwing uit de 19de-21ste eeuw. Oudere muurresten werden niet waargenomen. De muren werden fotografisch geregistreerd en opgemeten, waarna het vlak verdiept werd naar een tweede niveau (top van de C-horizont). Bij de proefsleuven 2, 3 en 6 kon meteen (stelselmatig) verdiept worden naar de top van de C-horizont aangezien hier geen recentere resten aanwezig waren. Proefsleuf 5 bleek zich te bevinden ter hoogte van een grote kelder in de zuidwestelijke hoek van het terrein. Deze zone kan als volledig verstoord beschouwd worden.

De oudste aangetroffen sporen dateren uit de middeleeuwse periode. Ze tekenen zich af in de top van de C-horizont. Gezien de ouderdom van deze sporen kunnen deze wellicht gelinkt worden aan de ontstaansgeschiedenis van Haalttert. De site is immers gelegen in de kernzone vlak ten zuiden van de kerk. Een verdere opgraving zal meer inzichten verschaffen in de ontwikkeling (evolutie, fasering, ruimtelijke indeling, ...) van deze kern en ook de functie van de locatie. **Het centrale deel van het plangebied met een oppervlakte van ca. 1300m² dient verder onderzocht te worden.** Gezien de meest relevante middeleeuwse sporen zich pas aftekenen op het niveau van de C-horizont, kan gewerkt worden op één archeologisch niveau. De modaliteiten voor dit onderzoek worden hieronder verder beschreven in het programma van maatregelen.

2. Afbakening van de opgravingszone

De oudste aangetroffen sporen dateren uit de middeleeuwse periode. Ze tekenen zich af in de top van de C-horizont. Gezien de ouderdom van deze sporen kunnen deze wellicht gelinkt worden aan de ontstaansgeschiedenis van Haaltert. De site is immers gelegen in de kernzone vlak ten zuiden van de kerk. Een verdere opgraving zal meer inzichten verschaffen in de ontwikkeling (evolutie, fasering, ruimtelijke indeling, ...) van deze kern en ook de functie van de locatie. Het centrale deel van het plangebied met een oppervlakte van **ca. 1300m²** dient verder onderzocht te worden. Gezien de meest relevante middeleeuwse sporen zich pas aftekenen op het niveau van de C-horizont, kan gewerkt worden op één archeologisch niveau.

Bij de advieszone dient rekening gehouden te worden met bufferzones langsheen de aanpalende woonerven (westen; minstens 3 tot 5m buffer) en bestaande wegenissen (noorden, oosten en zuiden; minstens 3 tot 5m buffer). Ook kunnen in de advieszone nog ongekende recente kelders aanwezig zijn van de voormalige 19de-21ste-eeuwse bewoning. Hierdoor kan de reële oppervlakte van de opgravingszone iets lager liggen dan de geadviseerde oppervlakte.

Figuur 1 Advieszone (blauwe omkadering) voor verder onderzoek geprojecteerd op het GRB (ca. 1300m²).

3. Vraagstelling

Het doel van het onderzoek is om de archeologische sporen te karteren en onderzoeken. Volgende niet limitatieve vraagstellingen dienen hierbij vooropgesteld te worden:

- Wat is de aard, omvang, datering en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?
- Welke spoorcategorieën zijn aanwezig? En tot welke functie behoren deze (bewoning, begraving, artisanaal, ...)? Welke structuren kunnen onderscheiden worden (gebouwen, grachten, waterputten, kuilen, ...)?
- Maken de sporen deel uit van één of meerdere periodes? Wat is de onderlinge samenhang/fasering?
- Zijn er aanwijzingen voor artisanale activiteiten?
- Waaruit bestaat de materiële cultuur en kan dit iets leren over het gebruik van de site en de bewoner(s)? Tot welke groep, type, baksel, ... behoort het aardewerk?
- Middeleeuwse sporen:
 - Waar situeren zich de middeleeuwse sporen?
 - Uit welke periode dateren deze exact? Behoren deze tot meerdere fases?
 - Welke spoorgroepen zijn aanwezig? En wat vertellen deze over de functie van het terrein?
 - Zijn woonerven aanwezig? Kennen deze een onderlinge fasering? Zijn oversnijdingen aanwezig?
 - Hoe zijn de erven ruimtelijk opgebouwd?
 - Worden deze begrensd door greppels/grachten? Of is sprake van zwevende erven?
 - Zijn gebouwstructuren aanwezig (hoofd- en bijgebouwen)? Hoe zijn deze opgebouwd?
 - Zijn de grenzen van de middeleeuwse site bereikt of loopt deze nog door buiten het plangebied?
- In geval menselijke inhumaties aangetroffen worden:
 - Hoeveel inhumatiegraven zijn er nog aanwezig?
 - Op welke niveaus situeren deze zich?
 - Zijn onderlinge oversnijdingen aanwezig?
 - Welke tijdspanne omslaat de begraafplaats?

- Zijn de grenzen bereikt?
 - Wat leren de menselijke resten? Kan een demografisch model opgesteld worden?
- Zijn nog sporen en/of vondsten van andere periodes aanwezig? Om welke sporen gaat het? Wat is hun functie, datering, ...?
- Lenen vondsten zich tot een conservatie? Wat is hun meerwaarde?
- Kunnen bepaalde sporen verder natuurwetenschappelijk onderzocht worden? Wat is hun meerwaarde? Welke vormen van natuurwetenschappelijk onderzoek zijn van toepassing (C14-datering, macrobotanisch, pollen, dendrochronologie, houtsoortbepaling, antracologie, petrografie, archeozoölogie, ...)?
- Kan de site in een ruimer archeologisch kader geplaatst worden, hoe verhoudt de site zich tot de archeologische onderzoeken in de directe omgeving?
- Wat is de relatie tussen de mens en zijn omgeving?
- Kunnen eventuele patronen en/of sporen van lokale, regionale en transregionale economie onderscheiden worden?
- Wat leert de site over de ontstaansgeschiedenis van Haaltert?
- Zijn de grenzen van de archeologische site behaald binnen het plangebied of lopen de erven door buiten het terrein?

4. Plan van aanpak (onderzoeksstrategie, -methode en –technieken)

Gezien de geplande werken is een *in situ* behoud niet mogelijk. Er dient bijgevolg een opgraving uitgevoerd te worden om de archeologische resten te onderzoeken.

Het onderzoeksgebied heeft een oppervlakte van ca. 1300m². Het onderzoek kan uitgevoerd worden op één archeologisch vlakniveau (C-horizont) in één of meerdere werkputten en dient aangelegd te worden met een graafmachine met een platte graafbak onder begeleiding van de veldwerkleider. Het is ook niet uitgesloten dat het vlak plaatselijk op 2 of meer niveaus dient aangelegd te worden, maar er wordt gezien de resultaten van het vooronderzoek ingeschat dat het enigste relevante archeologische niveau zich in de top van de C-horizont bevindt (middeleeuwse sporen). Het bovenste pakket bestaat immers hoofdzakelijk uit puinlagen en recente muurfunderingen, alsook uit kelders. Bij de aanleg wordt de grond afzonderlijk gestockeerd om vermenging te voorkomen of kan de grond meteen afgevoerd worden. Wel is belangrijk dat indien een bepaalde structuur aangesneden wordt, deze in één werkput in zijn totaliteit moet blootgelegd worden. De grachten en greppels dienen zodanig onderzocht te worden dat een goed inzicht kan verkregen worden in de fasering ervan (coupes op knooppunten, aansluitingen, over-/doorsnijdingen, uiteindes, onderbrekingen, ...). Ook kunnen bijgebouwen, waterputten, spiekers, ... en dergelijke verwacht worden. Het is bovendien niet uitgesloten dat ook sporen en/of vondsten van artisanale aard aangetroffen worden.

Bij de advieszone dient rekening gehouden te worden met bufferzones langsheen de aanpalende woonerven en bestaande wegenissen. Hierdoor kan de reële oppervlakte van de opgravingszone iets lager liggen dan de geadviseerde oppervlakte.

Het archeologisch onderzoek dient conform de Code van Goede Praktijk uitgevoerd te worden. Sporen dienen geregistreerd en onderzocht te worden. Indien sporen zich lenen tot natuurwetenschappelijk onderzoek kunnen stalen genomen worden. De staalname en conservatie gebeurt volgens de bepalingen zoals beschreven in de Code van Goede Praktijk. De staalname en de verdere selectie van stalen voor verder onderzoek, gebeurt met het oog op het beantwoorden van de onderzoeksvragen. Voorafgaand, tijdens en na het veldwerk overlegt de veldwerkleider met de betrokken natuurwetenschapper(s) en de conservator.

Indien inhumatiegraven worden aangetroffen, wordt een fysisch antropoloog ingeschakeld tijdens het veldwerk en de verdere verwerking. De kans op inhumatiegraven wordt evenwel laag ingeschat aangezien tijdens het vooronderzoek geen aanwijzingen hiervoor werden teruggevonden, maar gezien de ligging vlak ten zuiden van de kerk is het evenwel niet uitgesloten.

Indien een waterhoudende structuur (diepe gracht, waterput, ...) aangetroffen wordt, dient men te werken met een bronbemaling om de structuur in goede en veilige omstandigheden te onderzoeken. Een voorafgaandelijke controleboring kan meer duiding brengen in de diepte van de structuur, alsook de diepte van de grondwatertafel en de nood voor bronbemaling.

5. Criteria niet uitvoeren onderzoekshandelingen

Er zijn geen criteria. Het archeologisch onderzoek dient uitgevoerd te worden.

6. Schatting tijdsduur (indicatief)

Het archeologisch veldonderzoek neemt voor een opgravingsploeg van 4 tot 6 mensen ca. 10 werkdagen tijd in beslag, waarbij het opgravingsvlak in één of meerdere werkputten wordt aangelegd en onderzocht, op één vlakniveau (top van de C-horizont). In overleg met de initiatiefnemer kan de grond meteen afgevoerd worden tijdens de archeologische werkzaamheden. De verwerking en rapportering neemt ca. 45 dagen in beslag. Deze tijd is nodig voor de opmaak van het rapport, opstellen van grondplannen, wassen van vondstmateriaal, opmaak van lijsten, ...

Indien meerdere waterputten of andere waterhoudende structuren aangetroffen worden kan de termijn van het veldwerk verruimen.

7. Kostenraming op basis van de geraamde tijdsduur (excl. BTW, indicatief)

- Veldwerk archeologische opgraving incl. kraanwerk (aanleg en dichten) en opmetingen, en excl. bemaling: 24 000 euro
- Verwerking, assessment, rapportage: 14 000 euro
- Natuurwetenschappelijk onderzoek en conservatie: stelpost van 3 750 euro

8. Gewenste competenties

- Het team moet bestaan uit minstens 4 personen, waarvan minstens 2 archeologen
- De veldwerkleider heeft minstens 240 werkdagen ervaring met onderzoek in stedelijke context, in het bijzonder met sporen uit de middeleeuwse periode.

9. Bewaring archeologisch ensemble

Gedurende het onderzoek worden de vondsten als geheel bewaard in een veilige, droge en klimaatsgeschikte omgeving. Na afronding van het onderzoek wordt het archeologisch ensemble overgedragen aan de eigenaar.